Tema migrației în America ilustrată în literatura română de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea

Luiza MARINESCU*

Keywords: *Romanian migration to America*, *Romanian literature*, *Mihai Eminescu*, *Ion Luca Caragiale*, *Emil Racoviță*, *Jean Bart*, *Ioan Podea*, *Nicolae Iorga*, *Queen Mary* (*Regina Maria*)

Semnificația românească a drumului Lumii Noi

Descoperirea Lumii Noi şi a drumului spre Indii pe mare, la sfârşitul celui de al XV-lea veac şi începutul celui de al XVI-lea, a însemnat primul pas într-un moment în care pentru apariția pieței mondiale, era mai întâi necesar ca diversele țări ale pământului să se cunoască şi să comunice între ele. Descoperirea Lumii Noi a marcat trecerea de la mai multe lumi la o singură lume, de la plural la singular. Decisivă pentru formarea pieții mondiale era apariția diviziunii internaționale a muncii dintre țări. Acest fenomen s-a dezvoltat o dată cu trecerea la capitalism când țările au ajuns la o articulare, la o întrepătrundere a economiilor lor. Procesul de formare a pieței mondiale, început de la sfârşitul secolului XV şi care a durat până la sfârşitul secolului XIX - când toate țările au fost atrase în circuitul economiei capitaliste - a parcurs rând pe rând mai multe stadii precum piața de mărfuri, căreia i se vor adăuga ulterior piața financiar-bancară sau piața capitalurilor, precum şi piața internațională a forței de muncă. La sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea se înregistrează participarea românească la întregirea semnificației drumului către Lumea Nouă şi contribuția activă la concertul internațional al civilizației prin migrația masivă a forței de muncă. Acest fenomen social nu a rămas neoglindit de creațiile literare de la mijlocul secolului al XIX-lea şi începutul celui de al XX-lea.

Mihai Eminescu despre migrație şi emigrație în şi din Europa în America

Născut în epoca în care înfrângerea revoluției de la 1848 din Germania a stimulat emigrația către America, Mihai Eminescu a fost contemporan cu acest fenomen social, pe care înțelegându-l, l-a descris ca martor. În primul deceniu care a urmat revoluțiilor paşoptiste din întreaga Europă, milioane de oameni au plecat în căutarea unei vieți mai bune. Dintre aceştia, un milion proveneau doar din Germania. O mică parte dintre aceşti emigranți europeni erau liderii proscrişi ai

* Universitatea „Spiru Haret", Bucureşti, România.

BDD-V2624 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:50 UTC)

evenimentelor revoluționare. Ceilalți erau oameni de rând, care nu mai aveau încredere în abilitatea guvernanților de a rezolva într-un timp foarte convenabil problemele cu care ei se confruntau de mai multe generații. Comentând această situație în ziarele românești, Mihai Eminescu atrage atenția asupra condițiilor de după cucerirea independenței de stat a României, care favorizau fenomenul migrației inverse, dinspre vest spre est, migrație susținută de politica promovată de Germania și Imperiul Austro–Ungar, politică cunoscută ca urmare a sloganului Drang nach Osten (Înapoi spre est). Era vorba despre presiunea celor două imperii de a stopa emigrația către America și de a-i direcționa pe locuitorii lor către această parte a Europei, mult mai apropiată și mult mai convenabilă pentru mobilitatea forței de muncă. Comentând un articol german care recomanda România pentru o asemenea direcție de emigrare, pentru populațiile flotante și pentru distribuirea capitalurilor, Mihai Eminescu protestează împotriva ideii de colonizare pașnică a României. Programul porților deschise al Partidului Conservator realizat de Manolache Costache Epureanu a fost punctul de plecare pentru dezlănțuirea jurnalistului, care nu dorea să își vadă țara transformată într-o „Americă danubiană", într-o „Belgie orientală" sau într-o „altă Californie" (Eminescu 1985a: 236). Mihai Eminescu explică de ce comparația României cu Statele Unite sau cu Belgia nu este în avantajul românilor, pentru că aceste state sunt

> amândouă formațiuni nouă, fără caracter național propriu, în cari originea locuitorilor e indiferentă, amândouă fără trecut. [...] O țară care ar apuca căile americanismului deplin devine indiferentă pentru român și e cel mult o espresie geografică, o firmă, un otel, nu o patrie, nu un stat național (Eminescu 1985b: 252).

Comentariile jurnalistului Mihai Eminescu sunt observații etern valabile, de bun simț, care privesc interesul țării în procesul favorizării fenomenului de emigrare din și către România:

> A fost inept a crede ceea ce unii credeau, că, primind colonii de puri consumatori improductivi , se sporește avuția și puterea de muncă a țării. Și în Statele Unite imigrează oameni; dar toate foile europene sfătuiesc pe speculanți de-a se feri de Statele Unite. Ele nu dau subsistență decât emigrantului *producător*, țăranului, meseriașului. Omul fără meserie piere acolo (Eminescu 1985c: 341).

Jurnalistul român familiarizat cu lecturile unor surse germane de primă mână – precum cea aparținând economistului Friedrich List, *Sistemul național de economie politică* (Cartea IV, cap. 4) sau cea a profesorului Roscher, care se studia în universitățile germane ale vremii – atrage atenția asupra studiilor germane despre emigrație care relevă faptul că din această mișcare de populație cu drept de muncă, cetățenii germani devin clienți și furnizori ai altor popoare, de cele mai multe ori inamice ale Germaniei. Pentru compensarea acestor pierderi, economiștii germani au gândit profiturile de pe urma înființării unor companii de transport germane și austriece spre America pentru emigranții din România și asupra contraponderii emigrației germane spre Europa de sud-est, pe teritoriul Ungariei, al Poloniei, al României sau în regiuni ale Turciei menite de-a fi într-o zi moștenirea Germaniei:

BDD-V2624 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:50 UTC)

> Nu mai e azi îndoială asupra țintei a o seamă de politici germani de-a preface Orientul într-un teren de colonizare şi a abate spre el superfluența de populațiune care merge azi să alimenteze puterea de producere a Statelor Unite (Eminescu 1985d: 19).

Foarte interesant este articolul eminescian în care autorul român analizează situația „coloniilor" europene, pe baza datelor statistice din Ungaria, Bulgaria, Bosnia şi Banat, regiuni bogate cu locuitori săraci siliți să emigreze din pricina sărăciei. Ca urmare a emigrării spre America, în ultimii 12 ani (analiza se făcea în 1882) se pierduse 25% din ponderea „brațelor de muncă" din agricultura Ungariei, fapt ce antrena în lanț sporirea neajunsurilor sociale. (Eminescu 1985e: 130) Analiza eminesciană scoate în evidență importanța urmăririi intereselor naționale într-o lume politică europeană efervescentă şi a nisipurilor mişcătoare.

Ion Luca Caragiale, un cunoscător al psihologiei emigrantului român

Dacă pe Mihai Eminescu fenomenul migrației forței de muncă îl determinase să-i înțeleagă şi să-i explice implicațiile, fără să-l tenteze vreodată să recurgă la această soluție pentru rezolvarea problemelor sale existențiale, prietenul său Ion Luca Caragiale, nemulțumit din pricina condițiilor de trai ale unui scriitor respins de la premiile Academiei Române, a ales în cele din urmă „franzela exilului" de la Berlin, loc în care s-a stabilit după primirea moştenirii de la Momuloaia, mătuşa sa. Deşi nu a dorit să emigreze niciodată în America, Ion Luca Caragiale era la curent cu informațiile despre Lumea nouă. Țara tuturor posibilităților era considerată de Caragiale drept țara lui „Bob Şmecher". Într-o scrisoare pe care o scria de la Berlin relatând o experiență la frizerie a unui client celebru (i.e. Barbu Ştefănescu Delavrancea) autorul scria că pe scaunul bărbierului din Berlin clientul „a suferit nişte oribile contorsiuni, ca un condamnat american la execuție pe scaunul electric" (Caragiale 2000: 668). Înaintea plecării sale în America în 1912, scriitorul Jean Bart şi-a amintit cum l-a întâlnit pe Ion Luca Caragiale la gara din Ploieşti şi cum acesta i-ar fi spus:

> Băiete, dacă te duci în America, [...] caută să vezi miracolul naturii americane. Trimite-mi o vedere de la cascada Niagara şi adu-mi o bucățică de lemn pietrificat de la Yellowstone. Acolo trebuie să te duci negreşit. Această regiune vulcanică de geizere, cu izvoare de apă termală care izvorăsc din mijlocul pădurii pietrificate; acesta e cel mai bizar lucru de pe coaja Pământului (Bart 1928: 160).

Într-o scrisoare din 25 iulie/ august 1905 trimisă de la Berlin, Ion Luca Caragiale remarca inteligența nativă a țăranilor români emigranți în Lumea Nouă, prin comparație cu ceilalți:

> Ia un țăran cât de dejos, fie şi beției, numai deştept să fie, şi pune-l deodată în mijlocul New Yorkului, ia pe leica Paraschiva Badea de exemplu. Are să caşte ochii în patru ca să vază lucrurile nemaivăzute, căutând cât poate ea să-şi dea seama de ce vede; are să se mulțumească, spurcăciunea, cu impresia ce i-o pot face ei lucrurile acelea şi n-are să înşire verzi şi uscate, ca să-şi afirme personalitatea proprie. S-a uitat pe sine ca să se uite la lucruri şi are să zică: „Mari binale, măiculiță! Cum or fi făcute de nu cad? Doamne fereşte aici de un cutremur!" sau „Gândeam să fie mai mari, că auzisem că pe aici sunt de o sută de ori mai mari ca otelul lui Mazăre" (Caragiale 2000b: 683).

BDD-V2624 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:50 UTC)

Atent observator al psihologiei omeneşti, Caragiale nu ratează tumultul migrației americane, iar notațiile sale deopotrivă discrete şi acide sunt un prilej de etalare a artei scriitorului realist.

Emigrarea românească în America şi în „Convorbiri literare"

Prezența românească în America are o istorie de mai bine de 260 de ani. Din cauza motivelor economice şi a celor politice, românii din Bucovina şi Banat au urmat valurilor de emigranți maghiari, cehi, germani, evrei, polonezi, ruşi sau ucraineni. Unul dintre primii emigranți români în America e cunoscut din însemnările de la mijlocul anului 1748. Era preot transilvănean catolic, se numea Samuel Damian şi era preocupat de experiențe cu electricitate, fapt pentru care i-a atras atenția lui Benjamin Franklin, cu care s-a întâlnit la un moment dat şi cu care a purtat o conversație în limba latină. În timpul goanei după aur din 1849, un nou grup de emigranți români a sosit în America, iar mulți dintre aceştia s-au distins în timpul războiului civil. Cazul lui George Pomutz (Sasu 1996), un personaj cu reale caracteristici ale eroului, cu merite profesionale şi morale remarcabile este edificator în sensul ilustrării destinului emigrantului român în America la sfârşitul celui de al XIX-lea veac, emigrant devenit general în armata americană şi, mai târziu, diplomat american în Rusia, prilej cu care a negociat obținerea teritoriului Alaska. Se cunosc şi alte nume de emigranți români din veacul al XIX-lea. Nicholas Dunca (1825–1862), un căpitan care a fost înrolat în al XIX-lea Regiment de Voluntari din New York, a murit în bătălia de la Cross Keyes, Virginia (Suciu 1967). El şi Eugen Alcaz (Patachi 1965) erau moldoveni de origine (Seişan 1939) şi au luat parte la războiul civil (1861–1865) dintre nord şi sud (Toma 1974). Participanții la războiul mexican (1862–1867) erau medicii Arsenie, Ilarie Mitrea (născut la Răşinari), locotenentul major Ioan Cerghedi şi Ioan Munteanu. Soldatul Constantin Teodoresco a murit în războiul hispano-american din 1898. Se cunosc şi istorii ale unor personaje pitoreşti precum Irimia Proca, născut la Râşnov, un vestit haiduc care a emigrat în 1869 din Dobrogea. În America şi-a schimbat numele în Louis Hugo şi s-a stabilit în Florida (Şchiopul 1913).

Poveştile acestor nume de emigranți români de succes nu apăruseră încă în presa românească din țară. „Convorbirile literare" din 1896, la rubrica „Revista publicațiunilor" fac referire la broşura *Immigration and Passenger Movement* a Ministerului de Finanțe din SUA pentru perioada iunie 1895 – iunie 1896, care rezumă datele referitoare la emigrarea din România în ultimii 25 de ani. În perioada 1871–1880 din România emigraseră 8 bărbați şi 3 femei. În deceniul următor numărul se ridică la 3467 bărbați şi 2881 femei. În perioada 1891–1895 numărul de emigranți din România în America a fost de 2170 bărbați şi 1848 femei. Majoritatea acestora erau evrei. Cifra de 10377 de persoane care au emigrat în America din România pe o perioada de 25 de ani alcătuieşte doar 0,10 din numărul total al emigranților sosiți în Statele Unite. Statisticile americane îi clasau pe emigranți după rase, dar îi considerau latini doar pe belgieni!, pe francezi, pe italieni, pe spanioli şi portughezi. Românii intrau în aceeaşi categorie cu ungurii şi slavii alcătuind un grup etnic cât se poate de hibrid („Convorbiri" 1896: 1316).

BDD-V2624 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:50 UTC)

Emigrația românească a devenit un fenomen colectiv notabil la începutul secolului XX, când românii au început să emigreze în America din toate regiunile. Majoritatea acestor emigranți s-au așezat în noile orașe unde se construiseră fabrici și oțelării precum Indiana Harbour și Youngstown. Grupuri de muncitori români s-au stabilit și în orașe precum Cleveland, Chicago, Detroit, Alliance, Sharon, Farrel, Canton, Akron, Cincinnati, Newark, Erie, Pittsburg, Philadelphia, Indianapolis, Gary, Aurora, New York, Michigan și Trenton. Deveniți cetățeni americani, emigranții români și-au menținut legăturile spirituale cu satele și orașele natale, cu tradițiile, cu literatura și publicațiile din țară. Sub patronajul diverselor parohii ortodoxe sau greco-catolice s-au înființat numeroase societăți economice, culturale, artistice pentru a perpetua limba și literatura română, tradițiile, dansurile folclorice, cântecele tradiționale. Dintre societățile înființate le menționăm pe cele mai cunoscute: Carpatina (2 XI 1902) din Cleveland, Ohio; Vulturul (2 XI 1902) din West Homestead, Pensylvania; Unirea Română (15 VII 1903) din Youngstown; Societatea transilvană (10 XII 1905) din East Chicago; Ulpia traiană (1905) din Erie; Steaua română (1905) din Indianapolis; Învierea (1906) din Martins Ferry, Ohio; Patria Română (1907) din Lorain, Ohio; Speranța (1907) din Salem; Avram Iancu Society (1908) din Niles, Ohio; Frații Români (1908) din Niles Ohio; Independența Română (6 XII 1909) din Gary, Indianapolis; Clubul Nicolae Iorga (1909) din Indiana Harbour; Latina Gintă (1910) din Akron, Ohio; Ștefan cel Mare (1910) din Garett Indianapolis; Vasile Lucaciu (1910) din Clinton; Țara Oltului (1912) din New Philadelphia; Societatea Neamul românesc (1913) Akron, Ohio; România Mare (14 XII 1914) din Universal, Pennsylvania; Liga și Ajutorul (1912); Uniunea și Liga societăților române de ajutor și cultură (1916). Cert este că la începutul primului război mondial existau mai bine de o sută de astfel de societăți culturale românești în America (Netea 1975).

Imaginea lumii noi în creațiile românești din veacurile al XIX-lea și al XX-lea

Literatura română de la sfârșitul secolului al XIX-lea a făcut cunoscut spațiul cultural american cititorilor români prin intermediul traducerilor. Fără alte referințe culturale, pledoaria eliberării țiganilor după modelul tratamentului aplicat personajelor de culoare din romanul *Uncle Tom's Cabin, Life Among the Lowly* al scriitoarei Harriet Beecher Stowe a început cu traducerea celui mai bine vândut roman din Statele Unite ale Americii, căci din 1852, de când a văzut lumina tiparului și până în 1853, 300 000 de volume fuseseră deja vândute. Cartea despre care se spune că a declanșat războiul civil a fost imediat tradusă și în limba română de Teodor Codrescu sub titlul *Coliba lui Moș Toma* (1852–1853). Tot în 1853 vede lumina tiparului și o a doua traducere a romanului realizată de Dimitrie Pop sub titlul *Bordeiul unchiului Toma sau Viața negrilor din America***.** Principiul dragostei care răpune ura sclaviei l-a determinat și pe V.A. Urechia să realizeze în 1855 un „roman național neterminat" intitulat *Coliba Măriucăi.*

În creațiile originale ale literaturii veacului al XIX-lea tema emigrației în America apare pentru prima dată în 1862 în lucrarea lui Dimitrie Bolintineanu *Elena. Roman original de datine politic-filosofic.* Este vorba despre nefericirea unor

BDD-V2624 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:50 UTC)

spirite superioare (tânărul boier Alexandru Elescu şi Elena, soţia postelnicului George de la Făneşti). Tema călătoriei în America, ţinutul îndepărtat şi sălbatic, în care moartea iubitei ar fi putut fi alinată de mulţimea imaginilor şi experienţelor noi reprezintă o abordare romantică ce aminteşte de lucrarea lui Balzac *Le Lys dans la Valée* şi de personajele centrale al acestei lucrări, Félix de Vandenesse şi contesa de Mortsauf. Ca şi romancierul francez, Dimitrie Bolintineanu urmăreşte schimbarea percepţiei personajului asupra dragostei şi asociază absenţa femeii iubite emigrării într-un spaţiu special.

Sub semnătura Lupu E. (pseudonim al lui Z. C. Arbore) era publicat în 1891 un scurt roman de aventuri intitulat *Fraţii Lupu Viaţa, întâmplările şi voiagiurile lor prin America de Nord* , influenţat vizibil de scrierile lui Jules Verne. Împletirea aventurii palpitante cu situaţiile neprevăzute îi face pe cei trei fraţi din Galaţi, Alecu, Iorgu şi Miron Lupu să plece de acasă, îmbarcându-se pe un vas cu care călătoresc spre Irlanda şi America. În acest loc fondează compania *Lupu and Good,* au ocazia să călătorească prin munţii din Tenessee, să vâneze păsări rare şi urşi grizzly, după care trec în Canada. Pentru ei emigrarea e modalitatea prin care aventura îşi precizează contururile.

În 1891, Z.C. Arbore continuă romanul *Fraţii Lupu Viaţa, întâmplările şi voiagiurile lor prin America de Nord* cu *Gambuzino sau căutătorii de aur*, un exotic roman de aventuri pentru copii, aducând în prim plan mediul uluitor de viaţă al indienilor din America. În anul următor, A(rbore) Z(amfir) publică *Istoria unui român în America*, un foileton despre un tânăr român din Basarabia relatat la persoana I, personaj care a emigrat în America din motive politice. Acelaşi autor a publicat în 1893 tot sub formă de foileton un alt roman intitulat *Mercedes şi Dolores* a cărui acţiune este plasată printre coloniştii deltei fluviului La Plata din Argentina. Seria scenelor din viaţa coloniştilor în America de Sud este continuată de autor în 1893 cu romanul foileton *Diamantul pierdut* al cărui ultim episod e semnat S.S. Acesta a fost anunţat drept o continuare a lui *Gambuzino sau căutătorii de aur* (1891).

Din seria romanelor foileton referitoare la tema migraţiei în America face parte şi lucrarea lui Doreanu L. din 1904 *Romanul unui emigrant. Roman de actualitate*. Cu o structură bipartită, prima parte a romanului are caracter social, iar cea de a doua este o îmbinare a romanului de aventuri cu cel de moravuri. Autorul înfăţişează destinul unei familii de evrei din Bucureşti care au emigrat în America. Remarcabile pentru arta romancierului sunt descrierile peisajelor citadine din Bucureşti, Hamburg, New York şi San Francisco. Din categoria romanelor de aventuri senzaţionale care se petrec atât în România, cât şi în ţările Orientului şi America, face parte şi lucrarea lui Dony M. Al. *Crimele lui Abdul Hamid sau o româncă în harem. Mare roman de aventuri din viaţa reală.*

Din categoria romanelor de dragoste a căror acţiune se petrece în America face parte şi lucrarea lui Vasile Pop *Americana îndrăgostită.* La îndemnul poetului Edwin Markham, autorul român construieşte o ficţiune romanescă despre viaţa emigranţilor români din America, protagoniştii fiind personaje emblematice: el – muncitor într-o fabrică de locomotive, ea – fostă dansatoare într-un bar de noapte.

Ideea dezvoltării temei migraţiei ca ilustrare a dezrădăcinării individului transbordat de la sat la oraş, care fusese şi rămăsese o temă sămănătoristă cu

BDD-V2624 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:50 UTC)

predilecție, apare şi în romanul lui Felix Aderca *Domnişoara din Strada Neptun.* Spre deosebire de migrația peste ocean, cea de la sat la oraş presupune din punctul de vedere al romancierului interesul pentru studiul şi descrierea mahalalei, cu eroismul şi poezia ei. Procesul de modificare a statutului social prin intermediul migrației este oarecum asemănător, în privința felului în care individul însingurat ajunge să îşi disprețuiască familia săracă, cu care nu mai comunică şi nu se mai înțelege. Cazul Nuței Păun este un exemplu edificator în acest sens.

Ion Călugăru publică în anul 1931 *Omul de după uşă,* romanul unei emigrații inverse, către România, într-un moment în care mulți români visau să emigreze în Statele Unite ale Americii. Eroul romanului este un tânăr, Charlie Blum, care la un moment dat s-a aflat în pragul sinuciderii şi care după o scurtă şedere în America s-a întors la Bucureşti, integrându-se în stilul de viață mic-burghez autohton, ajungând directorul unei întreprinderi şi întemeindu-şi o familie.

Tema emigrației în America în creațiile literare româneşti din țară s-a dezvoltat vreme de aproape o jumătate de secol, de la sfârşitul secolului al XIX-lea în direcția construirii unui idilic imaginar colectiv, ca reprezentare a rezultatelor muncii aducătoare de bunăstare, a aventurilor extraordinare ale unor emigranți-turişti dornici de aventură. Pe de altă parte, ziarele româneşti din America conțin creații literare popular, care temperează elanul celor din țară, dornici de emigrare în America, subliniind greutățile drumului, ale adaptării şi mai ales dorul emigrantului pentru cei dragi şi locurile natale pe care le-a părăsit. Specia literară cea mai potrivită este doina de dor şi înstrăinare *Călătoria în America* (Opra 1904: 3) din care citățm versurile de început: „Frunză verde ca foaia/ Rău mă doare inima,/ C-am plecat din țara mea/ Plecai spre America".

Peste ocean cu Jean Bart

Jean Bart, pe numele său Eugeniu Botez, este singurul marinar scriitor, care a transformat jurnalul de bord într-o primă formă a literaturii de călătorie. Înaintea sa existaseră şi alți exploratori români (Popper 1892; Ştefănescu 1898; Assan 1897; Racoviță 1900) care vizitaseră America de Sud şi cea de Nord, notându-şi cele mai importante aspecte ale călătoriei. Înaintea sa, Victor Vlad Delamarina fusese primul autor de însemnări de la bordul navelor Mircea şi Elisabeta, notații care fuseseră publicate de revista *Familia* din Oradea în 1893 şi de ziarul „Dreptatea" din Timişoara în 1894. Pentru descrierea drumului spre America existau două formule de exprimare în epocă: Lumea Nouă şi Peste Ocean, care porneau de la scrierile de referință în privința literaturii de călătorie: Edmondo de Amicis *Sull'Oceano* (1899) şi Paul Bourget *Outre-Mer Notes sur Amérique* (1895). *Peste ocean* este rezultatul călătoriei lui Jean Bart în America în perioada mai - iunie 1912, cu ocazia participării reprezentantului României la Congresului de Navigație care a avut loc la Philadelphia. Vizita în Statele Unite ale Americii a căpitanului de marină Eugeniu Botez, reprezentant al Serviciului Românesc de Marină avea o importanță economică, deoarece delegatul român avea dezlegarea de a negocia cu Camerele Americane de Comerț. Din acest motiv i se permisese să viziteze mai multe firme industriale şi comerciale. Autorul călătoreşte cu Transatlanticul Lloyd Liner *Kaiser Wilhelm II* îmbarcându-se la Bremenhaven. Autorul remarcă protocolul de

BDD-V2624 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:50 UTC)

îmbarcare: „călătorii de clasa a III-a, emigranții se îmbarcă cu o zi mai înainte. Cei de clasa a II-a dimineața, iar cei de clasa I la amiază" (Bart 1974: 308). Aflat în biroul „Lloydului german din Brema" autorul rezumă clar situația companiilor de transport pentru emigranții europeni, arătând rivalitatea dintre Franța, Anglia, Germania şi Statele Unite pentru stăpânirea mărilor şi imperialismul economic, ilustrată de minune de „concurența nebună angajată între marile companii de navigare transatlantică" (*Ibidem*: 303). Autorul observă puntea vasului care are aspectul unei terase de sanatoriu maritim şi bogăția culinară a aperitivelor care defilează pe tăvi opulente, somptuoasa sală de mese, unde sculpturile şi picturile te duc cu gândul la o galerie de artă barocă, eleganța servirii clienților aşezați la masă după naționalitate, profesie şi rang social, tipografia vaporului care produce un tabloid, „Ziarul oceanului", saloanele luxoase ce dădeau iluzia unui vechi palat regal, cu mobilier de mahon şi palisandru şi covoare de Smirna şi Persia .

„Ce câmp de studiu pentru antropologi şi fizionomişti e puntea unui transatlantic!" (*Ibidem*: 314) Jean Bart relatează atmosfera de furnicar de pe puntea emigranților, unde saşii citesc *Biblia*, slovacii cântă la armonică, grecii se ceartă pentru o cutie cu cremă de ghete, iar oamenii din Sibiu sunt grupați pe neamuri. Discuția cu ofițerul american scoate în evidență calitatea emigranților români, apreciați a fi elemente foarte bune, dar care au defectul că se întorc înapoi în patrie şi pentru acest motiv sunt considerați laşi de către americani (*Ibidem*: 328). Jean Bart relatează şi trista poveste a unui tată din Făgăraş respins la vizita medicală ca „nevolnic", după o călătorie obositoare pe care i-o plătise fiul său în speranța de a-l revedea la trei ani după ce acesta emigrase (*Ibidem*: 326). Autorul cunoaşte povestea unui evreu galițian, care se întoarce în țară ducând într-un cufăr o cantitate de aur din Alaska. Omul era din Chişinău. El lucrase la un birou de export cereale din Ismail când avusese loc pogromul şi practic nu-şi mai găsise nici nevasta şi nici copilul. Nemaiputând să trăiască în locul care-i amintea permanent tragedia prin care trecuse, omul plecase la Galați, apoi la Rotterdam şi în cele din urmă emigrase în America, unde ajunsese la Klondyke, în Alaska. Când ajunge la Cleveland, Ohio autorul întreabă un conațional emigrant câți români se află în America. Omul îi spune că numărul exact al acestora e greu de precizat pentru că majoritatea românilor emigraseră cu paşaport austriac sau unguresc (*Ibidem*: 412).

America şi *Românii din America* în viziunea părintelui Ioan Podea

Problemele din interior ale comunităților româneşti erau numeroase şi aveau nevoie de o grabnică rezolvare. În intervalul dintre 1909 şi 1925, părintele Ioan Podea a fost personajul principal al ortodoxiei româneşti din America. Fusese trimis de Mitropolia Sibiului pentru a clădi o comunitate românească ortodoxă la Cleveland, Ohio. Personalitate controversată a istoriei ortodoxiei româneşti în America, părintele Ioan Podea a sosit în Statele Unite la 1 martie 1909, moment din care s-a ocupat de reorganizarea parohiei Sf. Maria, slujind la Cleveland şi la biserica Sf. Andrei din Youngstown, până pe 15 mai 1911. Ca Protopop el a organizat pentru prima dată protopopiatul românesc pe tărâm american, acesta având în subordine 16 parohii. Epopeea acestei realizări este ilustrată de interpretarea realistă a problemei emigrării româneşti (Podea 1912), căci autorul denunță sărăcia

BDD-V2624 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:50 UTC)

drept cauză a emigrării masive a românilor, ilustrându-şi afirmațiile cu folclor românesc generat de realitățile americane ale momentului. În lucrare se incriminează companiile de vapoare care duc enorm de mulți oameni în condiții improprii. Drumul este considerat un blestem de către emigranții care au trecut prin această experiență în cântecele lor. Însemnările înaltului prelat ortodox reprezintă prima sinteză, rezultată din experiența directă a autorului despre emigrația românească în America în secolul XX, până la apariția lucrării în care se vorbea despre necesitatea protecției guvernului român al României Mari pentru emigranții români din America (Drutzu 1922).

America şi *Românii din America* în viziunea lui Nicolae Iorga

La invitația românilor din America, istoricul, criticul literar, profesorul universitar, memorialistul, poetul, dramaturgul şi politicianul Nicolae Iorga (1871–1940) a avut ocazia să călătorească şi să cunoască îndeaproape situația comunităților româneşti de peste ocean şi să-şi aştearnă pe hârtie impresiile sale (Iorga 1930) asupra acestei vizite din anul 1926. Spirit universal, Nicolae Iorga a evidențiat originalitatea civilizației şi culturii româneşti şi trăsăturile definitorii ale emigrantului român. Talentat memorialist şi fin observator al realităților pe care le străbate, Nicolae Iorga descrie plecarea sa din Europa de *Pe coastele Italiei* cu vasul trans-atlantic Roma. „Vasul cuprinde în cea mai mare parte societate americană", iar autorul este impresionat de toaletele femeilor: „tot ce gustul Parisului a putut da marilor averi de peste Ocean se întâlneşte aici" (*Ibidem*: 3). Cu toate acestea, reflecțiile moralizatoare ale autorului se infiltrează printre observațiile realiste: „Într-o societate amestecată, haina, banul nu sunt omul. Nu ştii cu cine ai de a face" (*Ibidem*: 11). Pe parcursul călătoriei cu vaporul Roma pentru distracția pasagerilor la bord se organizează „curse cu cai de lemn" pe care îi mişcă marinarii. Există şi un concurs de bridge cu un premiu al societății de navigație, precum şi (culmea luxului pe cursele trans-atlantice) spectacole de „cinematograf viu" , adică de film sonor (*Ibidem*: 3). Dar ceea ce impresionează în această călătorie este descrierea poetică a cântecului oceanului. Ruta acestui vas precum şi destinațiile călătoriei autorului pe continentul american apar prefigurate de structura lucrării cu caracter memorialistic şi de jurnal de călătorie din anii '20 ai secolului trecut. Autorul descrie călătoria intitulându-şi semnificativ capitolele: *În cale*, *Pe coastele Italiei*, *Coasta spaniolă* şi *Pe Ocean singur*. Urmează capitolul II – *Capitala afacerilor:* 1. *New York*; capitolul III – *Capitala politică:* 1. *Spre Washington*, 2 *Washington*, 3. *Împrejurimile capitalei*; capitolul IV – *Capitala industriei*: 1. *Spre Chicago, prin furnalele veşnice*, 2. *Cetatea oțelului Chicago*, 3. *Spre ai noştri*, 4. *A doua metropolă a românilor Cleveland*, 5. *Pe hotarul canadian: Detroit*; capitolul V – *De-a curmezişul Americii*; capitolul VI – *Capitalele grădinilor*: 1. *Colorado*, 2. *San Francisco*, 3. *Los Angeles*, 4. *La granița Mexicului*; capitolul VII – *Lumea învinşilor*: 1. *Ținutul indian Marile Canioane*, 2. *În pustiu: Noul Mexic Spre nord-est*; capitolul VIII – *Capitalele trecutului*: 1. *Gettysburg*, 2. *Baltimore*, 3. *Philadelphia*, 4. *Trenton Princeton*, 5. *Boston şi Harvard.* Problemele comunităților româneşti sunt clar conturate, autorul având talentul de a îmbina realist aşteptările cititorului dornic de informație cu stringenta actualitate a emigrantului devenit cetățean loial al statului de adopție.

BDD-V2624 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:50 UTC)

Regina Maria vizitează comunitățile de emigranți români din America

Când problemele emigrației româneşti din America au devenit subiectul unui jurnal regal de călătorie transatlantică, era un moment de excepție. În istoria românilor, Regina Maria a fost considerată un personaj pitoresc, nu neapărat pentru că a fost prima regină modernă, ci mai ales pentru că a fost ultima dintr-o serie de fețe regale a căror încredere în sine însuşi şi în rolul lor în istorie nu ar putea fi niciodată ignorat. Deşi scrierile sale literare sunt departe de a fi binecunoscute, vizita sa în America şi în Canada în toamna anului 1926, vizită care a durat cinci săptămâni, a fost momentul în care România a devenit cunoscută şi pentru americanul de rând. Vizita în America şi în Canada a Reginei Maria a României a reprezentat un real „progres diplomatic" (Ionescu 2010: 9). În jurnalul său, Regina nota:

> I thank you, great America, for the love you showed me, for the eagerness with which you received me, took me up in your hearts from one side of your country to the other (Regina Maria, *apud* Mandache 1998).

În lumea literară românească, tema migrației dezvoltată de creațiile veacului al XIX şi al XX-lea a contribuit la difuzarea informațiilor despre spațiul american, într-un moment al schimbărilor culturale şi al modificării comunicării. Problema migrației, fenomen social explicat de marii clasici români sau de către exploratori, care din diverse motive au trecut Oceanul, a reprezentat începutul abordării acestei teme, care a oferit publicului din România primele informații despre spațiul american şi despre viața din acest loc. Multe dintre aceste scrieri au fost publicate în România mai ales după ce autorii lor au călătorit peste ocean, s-au întors şi au fost inspirați de aceste itinerarii transatlantice. În egală măsură o importantă parte a literaturii române – cea a exilului românesc din America – rămâne un capitol încă nestudiat în relație cu literatura mamă. Tema migrației în America este un exemplu care ilustrează ideea că orice deplasare într-un spațiu cultural neexplorat suficient are rolul unei desăvârşiri a spiritului de observație, a înțelegerii avantajelor şi dezavantajelor pe care spectacolul lumii ți le oferă. Meritul de a demonstra cu prisosință acest aspect aparține literaturii române, care merită să fie înțeleasă şi mai bine din acest punct de vedere.

Bibliografie

Aderca 1921: Felix Aderca, *Domnişoara din Strada Neptun*, Bucureşti, Editura Librăriei Socec.

Assan 1897: Bazil G. Assan, *Călătorie în regiunile polare nordice*, în „Buletinul Societății Geografice Române", Bucureşti.

Bart 1928: Jean Bart, *Caragiale şi natura, Însemnări şi amintiri*, p. 160–161.

Bart 1974: Jean Bart, *Scrieri I. Jurnal de bord. Datorii uitate. În deltă, Peste ocean,* ediție îngrijită, prefață, note, glosar, indici şi bibliografie C. Mohanu, Bucureşti, Editura Minerva.

Caragiale 2000a: Ion Luca Caragiale, *Corespondența cu Alceu Urechia I*, în *Opere I*, studiu introductiv şi note de Ştefan Cazimir, Editura Național, p. 667–668.

Caragiale 2000b: Ion Luca Caragiale, *Corespondența cu Alceu Urechia III,* în *Opere I*, studiu introductiv şi note de Ştefan Cazimir, Editura Național, p. 683.

BDD-V2624 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:50 UTC)

Călugăru 1931: Ion Călugăru, *Omul de după uşă,* Bucureşti, Editura Națională S. Ciornei, p. 168.

„Convorbiri" 1896: „Convorbiri literare"*,* an XXX, nr. 6, 1 iunie, p. 1316.

Dony 1909: M. Al. Dony, *Crimele lui Abdul Hamid sau o româncă în harem. Mare roman de aventuri din viața reală,* „Dimineața", VI, 1909, nr. 1922–2015.

Doreanu 1904: L. Doreanu, *Romanul unui emigrant. Roman de actualitate*, în „Adevărul de dimineață", Bucureşti, I, nr. 1–94.

Drutzu 1922: Şerban Drutzu, *Românii în America*, Tipografia S Alexandru Chicago, III.

Eminescu 1985a: M. Eminescu, *Spre răsărit, nu spre apus!...* în *Opere XII.* Publicistică 1 ianuarie-31 decembrie 1881. „Timpul" cu 28 de reproduceri după publicații şi manuscrise. Ediție critică îngrijită de un colectiv de cercetători de la Muzeul Literaturii Române: Dimitrie Vatamaniuc responsabil al secțiunii de publicistică, stabilirea paternității textelor, comentariile Petru Creția, responsabil filologic al ediției Oxana Busuioceanu, Anca Costa-Foru, Aurelia Creția, Eugenia Oprescu transcrierea filologică a textelor, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 236.

Eminescu 1985 b: M. Eminescu, *Căutând a esplica ...* în *Opere* XII. Publicistică 1 ianuarie–31 decembrie 1881. „Timpul" cu 28 de reproduceri după publicații şi manuscrise. Ediție critică îngrijită de un colectiv de cercetători de la Muzeul Literaturii Române, Dimitrie Vatamaniuc responsabil al secțiunii de publicistică, stabilirea paternității textelor, comentariile Petru Creția, responsabil filologic al ediției Oxana Busuioceanu, Anca Costa-Foru, Aurelia Creția, Eugenia Oprescu transcrierea filologică a textelor, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 252.

Eminescu 1985c: M. Eminescu, *Numai noi observasem ...* în *Opere XII.* Publicistică 1 ianuarie–31 decembrie 1881. „Timpul" cu 28 de reproduceri după publicații şi manuscrise. Ediție critică îngrijită de un colectiv de cercetători de la Muzeul Literaturii Române, Dimitrie Vatamaniuc responsabil al secțiunii de publicistică, stabilirea paternității textelor, comentariile Petru Creția, responsabil filologic al ediției Oxana Busuioceanu, Anca Costa-Foru, Aurelia Creția, Eugenia Oprescu transcrierea filologică a textelor, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 341.

Eminescu 1985 d: „*«Românul» nu are cuvânt"* în M. Eminescu, *Opere XIII.* Publicistică 1882–1883, 1888–1889, „Timpul" , „România liberă", „Fântâna Blanduziei" cu 64 de reproduceri, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 19.

Eminescu 1985e: M. Eminescu, *Era greu de admis...* în *Opere XIII.* Publicistică 1882–1883, 1888–1889, „Timpul", „România liberă", „Fântâna Blanduziei" cu 64 de reproduceri, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 130.

Ionescu 2010: Adrian Silvan Ionescu, *Regina Maria şi America*, Editura Noi Media Print, printed in Hungary.

Iorga 1930: Nicolae Iorga, *America şi românii din America. Note de drum şi conferințe,* Vălenii de Munte, Aşezământul Tipografic Datina Românească.

Lupu 1891: E. Lupu, *Frații Lupu. Viața, întâmplările şi voiagiurile lor prin America de Nord* în foileton, revista „Amicul copiilor", 1, nr. 2–13

Lupu 1891–1892: E. Lupu, *Gambuzino sau căutătorii de aur*, în foileton în revista „Amicul copiilor", I, nr. 15–18, II, nr. 2–10.

Lupu E. (Z.C. Arbore) 1893: E. Lupu, *Diamantul pierdut*, revista „Amicul copiilor" II, 1893, nr. 11, 12.

Mandache 1998: *Americans and Queen Marie of Romania A Selection of Documents,* Edited by Diana Mandache, The Center for Romanian Studies, Iaşi.

Netea 1975: Vasile Netea, *Romanians in America up to 1918* în *Nouvelles Etudes d' Histoire*, vol. V, p. 259–267.

BDD-V2624 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:50 UTC)

Opra 1904: Atanasiu Opra, *Călătoria în America*, în „Tribuna", nr. 139, 24 iulie/ 6 august , an VIII, p. 3.
Patachi 1965: Liviu Patachi *La participation d'un Roumain dans la guerre civile d'Amerique 1861–1865* in „Revue Roumaine d'Histoire", nr. 1, p. 25–40.
Podea 1912: Ioan Podea, *Românii din America,* retipărite din „Telegraful Român", Sibiu, tiparul Tipografiei Arhidiecezane.
Pop 1920: Vasile Pop, *Americana îndrăgostită,* Bucureşti, Editura Socec.
Popper 1892: Iuliu Popper, *În Ţara de Foc* în *Buletinul Societăţii Geografice Române,* Bucureşti.
Racoviţă 1900: Emil Racoviţă, *Vers le Pôle Sud.*
A(rbore) Z(amfir) 1892–1893: Z(amfir) A(rbore), *Istoria unui român în America*, „Amicul copiilor", II, nr. 11–12, III, nr. 1-6.
A(rbore) Z.C. 1893: Z.C. Arbore, *Mercedes şi Dolores*, în „Amicul copiilor", III, nr. 9–11.
Sasu 1996: Aurel Sasu, *George Pomutz The Legend Lives On,* Editura Galaxia.
Seişan 1939: Romulus Seişan, *Românii din America,* „Universul", nr. 131.
Suciu 1967: I.D. Suciu *Apuntes rumanos de la epoca de la guerra mexicano (1865–1867)* în „Revue Roumaine d'Histoire", nr. 5, p. 789–804.
Şchiopul 1913: I.I. Şchiopul, *Românii din America,* „Luceafărul", Sibiu, nr. 7, p. 13–14**.**
Ştefănescu 1898: Gregoriu Ştefănescu, *Fenomenele geologice din Parcul Yellowstone,* „Buletinul Societăţii Geografice Române", Bucureşti.
Toma 1974: Radu Toma, *Who's Who? Militarii: Eugen Alcaz, Emanoil Boteanu, Nicolai Dunca, George Pomuţ (Românii în războiul civil al SUA)* în „Tribuna Română", 1 mai.

The Migration to America Illustrated by the Romanian Literature from the late Nineteenth Century and Early Twentieth Century

The Migration to America Illustrated by the Romanian Literature from the late Nineteenth Century and Early Twentieth Century is a structured bibliographic review, which illustrates the reasons of Romanian migration. Rediscovering the documents through the selected texts of Romanian nineteenth century writers (Mihai Eminescu, Ion Luca Caragiale) and Romanian newspapers of the era, which regularly published the travel's rules for the immigrants and their literary creations, the scholar depicts the atmosphere of that era. The paper also illustrates the case study George Pomutz (1818-1882), explaining the geography of displacement of Romanian scholars and indicating the main waves of Romanian emigration to America. Important testimonies of this phenomenon are also included in the references to the descriptions of transatlantic voyages made from different perspectives: the journey of the explorer (Emil Racoviţă on Belgica), the trip on a boat with migrants (the diplomat Jean Bart), the journey of a missionary priest (Ioan Podea in 1912), the cultural and diplomatic trip (Nicolae Iorga in 1926) and Queen Mary's voyage to America to see the Romanian communities founded in America.

BDD-V2624 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:50 UTC)